

УПОРЕЂИВАЊЕ ПОЈМОВА ПРЕМА СТЕПЕНУ ОПШТОСТИ КОД УЧЕНИКА ОШТЕЂЕНОГ СЛУХА У ОКВИРУ НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

Резиме

У овом раду приказани су резултати добијени испитивањем ученика оштећеног слуха о односима појмовне подређености и надређености, чиме се стиче увид у овладаност сисџемом појмова, што је веома битно са аспекта планирања рада у настави природе и друштва. Испитано је 23 ученика, а анализом добијених одговора утврђено је да ученици оштећеног слуха нису овладали сисџемом појмова на задовољавајућем нивоу. Пронађена је велика неједначеност одговора унутар исте узрасне групе што је последица постојања индивидуалних разлика међу ученицима.

Кључне речи: појам, сисџем појмова, дење оштећеног слуха, настава природе и друштва.

Увод

Објекти и појаве који представљају садржаје наставе природе и друштва и познавања природе, а који су из непосредне околине детета, представљају добру основу за усвајање појмова. У наставном процесу се ти објекти и појаве посматрају, рашчлањују и спајају, пореде, разврставају, повезују и упштавају. Значи, за формирање појмова није довољно само посматрање, већ и ангажовање интелектуалних операција јер се појмови јављају и као облици и као продукти мисаоног развоја ученика. Оштећење слуха успорава развој појмова, али то не значи и да га и онемогућава. Педагошка и психолошка оспособљеност наставника дефектолога омогућавају му да организује наставу у складу са специфичним мисаоним развојем детета оштећеног слуха.

Настава природе и друштва усмерена је ка формирању појмова све већег степена апстракције. На најнижем степену апстракције налазе се појмови чијој изградњи претходи чулно-искуствени ступањ сазнања (осећај, опажање, представа), а база за њихову изградњу је скуп реалних предмета. Појмови вишег ступња апстракције за полазиште имају појмове нижег ступња апстракције, тако да је обим појма мањег степена апстракције садржан у обиму појма већег ступња апстракције. Да би се правилно формирао виши појам, потребно је да појединачни појмови који учествују у његовом формирању буду јасни и правилно формиранни.

Виготски у својој књизи *Мишљење и љовор* пише да се природа појмова најпотпуније испољава кроз њихов међусобни однос, а то је однос општости и ако је сваки појам уопштавање, онда је однос једног појма према другом однос општости (Виготски 1997). Истраживања Виготског су показала да су односи општости међу појмовима повезани са ступњевима развитка појмова тј. структурама уопштавања. Он наводи пример глувог детета које без проблема учи речи столица, сто, орман итд., али је проблем код речи намештај, јер је то први виши појам. Да би се њиме овладало потребно је савладати не само хоризонтално, већ и вертикално кретање појмова.

Захваљујући когнитивистичким теоријама процес прикупљања, обраде, складиштења и дозивања информација када је то потребно за наставнике није непознаница. Познавање мисаоних поступака помаже наставнику да плански и организовано руководи процесом формирања појмова у настави.

У школама за децу оштећеног слуха (IV и V разред) спроведено је истраживање са жељом да се утврди у којој су мери ученици оштећеног слуха овладали појмовном хијерархијом. Испитивани појмови сврстани су у две групе: основне и додатне појмове. Тако су људи, биљке, животиње и жива бића сврстани у групу основних појмова јер су и вишег нивоа општости. Додатни појмови који су се испитивали, а који су нижег нивоа општости су: домаће животиње, дивље животиње, воће, поврће, житарице, биљке из шума, ливадске биљке и украсне биљке. Деца на овом узрасту су способна да пронађу заједничко обележје и да на основу њега препознају објекте или појаве које припадају тој класи за коју је то обележје карактеристично. У стању су да схвате логичке односе подређених и надређених класа захваљујући логичкој опарацији класификовања.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био: Да се утврди у којој су мери ученици оштећеног слуха овладали појмовном хијерархијом.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак

Узорак за истраживање сачињавали су 11 (47,83%) ученика IV и 12 (52,17%) ученика V разреда, од тога 9 (39,13%) девојчица и 14 (60,87%) дечака. Према степену оштећења слуха у датом узорку налазило се 12 (52,17%) ученика са веома тешким оштећењем слуха, 6 (26,09%) ученика са тешким, 4 (17,39%) ученика са умерено тешким и 1 (4,35%) ученик са лаким оштећењем слуха према класификацији Светске здравствене организације.

Технике и инструменти истраживања

Инструмент за испитивање усвојености појмова сачињен је од 27 сличница различитих по боји, облику и величини на којима су представљени људи, животиње и биљке.

Задатак ученика је био да наведу шта је приказано на слици и да препознају одређену класификацију, а њихови одговори бележени су у протокол за испитивање.

Резултати испитивања са дискусијом

Добијени резултати су праћени кроз фреквенцијске осцилације и њихову међузависност.

У табели бр. 1 приказани су подаци који се односе на познавање појмова нижег нивоа општости у односу на испитивани виши појам *животиње*.

Табела бр. 1 – Приказ резултата за испитиване појмове нижег нивоа општости

појам	Разред			
	IV		V	
	ф	%	ф	%
домаће животиње	9	81,8	9	75,0
дивље животиње	6	54,5	7	58,3
животиње	5	45,4	5	41,7

Овде су добијени неочекивани резултати. Већина ученика није сврстала домаће и дивље животиње у појам вишег реда, животиње.

Иако је 9 ученика (81,8%) IV разреда и 9 (75,0%) ученика V разреда усвојило појам домаће животиње, а 6 ученика IV разреда (54,5%) и 7 (58,3%) ученика дивље, они не могу да уоче њихове заједничке особине занемаривањем разлика које постоје међу њима. И ови резултати се могу довести у везу са утицајем оштећења слуха на развој мисаоних операција пре свега, апстракције и генерализације.

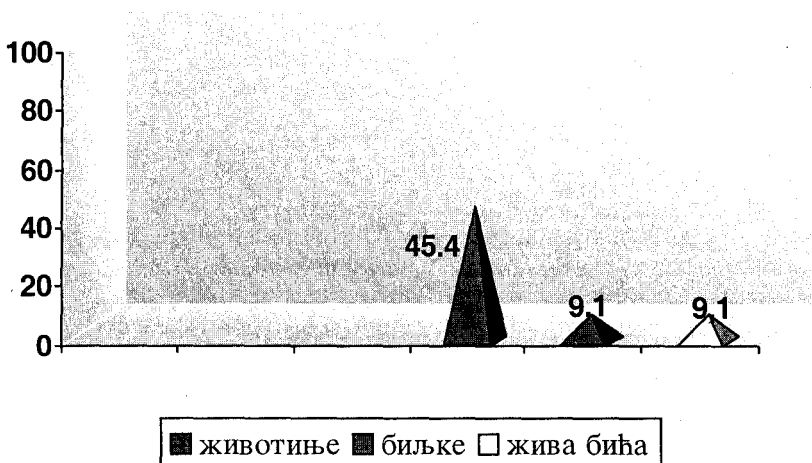
Одговори ученика за испитиване појмове: воће, поврће, житарице, биљке из шума, ливадске и украсне биљке у односу на виши појам *биљка* приказани су у табели бр. 2:

Табела бр. 2 – Приказ резултата за испитиване појмове нижег нивоа општости

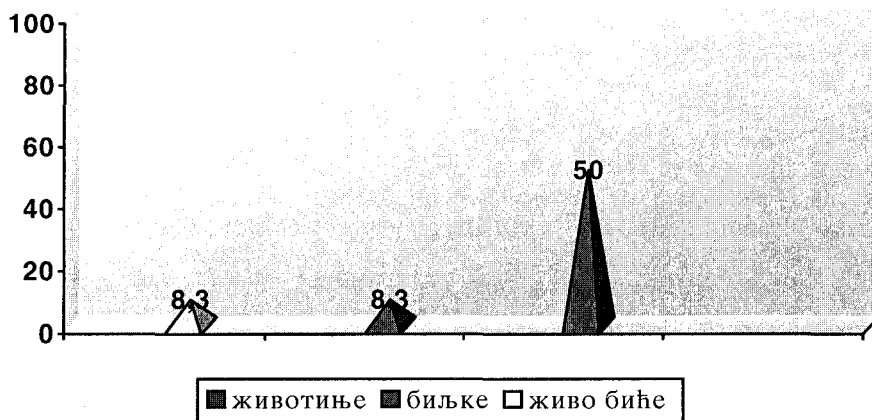
појам	разред			
	IV		V	
	ф	%	ф	%
воће	8	72,7	9	75,0
поврће	6	54,5	7	58,3
житарице	3	27,3	5	41,7
биљке из шума	3	27,3	3	25,0
ливадске биљке	1	9,1	1	8,3
украсне биљке	1	9,1	1	8,3
биљке	1	9,1	1	8,3

Појам *воће* усвојен је код највећег броја ученика, 8 (72,7%) IV и 9 (75,0%) V разреда што је и очекивано, са овим појмом ученици се упознају много раније и кроз наставу српског језика и кроз наставу природе и друштва у III разреду. Тачне одговоре ученици су дали за следеће појмове: *поврће* (6 ученика или 54,5% IV и 7 или 58,3% V разреда), житарице (3 ученика или 27,3% IV и 5 или 41,7% V), биљке из шума, на последњем месту су биљке са ливада и украсне биљке где је само 1 (9,1%) ученик IV разреда и 1 (8,3%) ученик V дао тачан одговор. На основу овог редоследа може се запазити да све оно што је деци ближе, што је у њиховој непосредној околини, уједно је и јасније.

Један од узрока овако добијених резултата је и начин увођења у наставу испитиваног појма *биљка* према плану и програму наставе познавања природе. Појам биљке се у IV разреду не уводи у склопу појмовне хијерархије вишег појма, већ се доводи у везу са појмовима различитог нивоа општости. Тако ученици IV разреда прво уче делове биљке, условима за њихов живот, док су у V разреду појмови о биљкама класификовани према станишту. Мишљење је да треба поћи обрнутим редоследом, те децу прво упознати са представницима одређене групе биљака, па тек онда прећи на њихова суштинска обележја. Такође, појам биљка је већег ступња апстракције и да би се формирао потребно је да мање апстрактни појмови који учествују у његовом стварању, на овом узрасту, буду правилно формиран. Дете оштећеног слуха може без већих тешкоћа усвојити појам јабука, крушка, шљива, док ће за усвајање појма *воће* морати да овлада „вертикалним кретањем појмова“.

Графикон бр. 4 – Усвојеност основне групе појмова за IV разред

Графикон бр. 5 – Усвојеност основне групе појмова за V разред

Појам *људи* спада у ред појмова који су готово непознати ученицима оштећеног слуха. Усвојио га је само 1 ученик IV и 1 ученик V разреда. Остали ученици за означавање овог скупа живих бића користили су реч породица и то 5 (45,4%) ученика IV и 6 (50%) ученика V разреда, што је везано за садржаје које су претходно учили. Иако је појам *људи* присутан у садржају наставног програма, реч је о спонтаном појму, тако да се у настави, највероватније, није превазишла разлика у току усвајања између спонтаних и научних појмова.

Појам *животиње* поседује половина ученика IV (5-45,4%) и половина ученика V разреда (5-41,7%) и према нашем истраживању је појам који су ученици најбоље усвојили.

Појам *биљке* спада у ред појмова који ученици оштећеног слуха нису усвојили. Само 1 (9,1%) ученик IV разреда и 1 (8,3%) ученик V, препознаје биљке, док остали ученици не.

Појам *живо биће* усвојио је само 1(9,1%) ученик IV разреда и 1 (8,3%) ученик V разреда. Претпоставља се да ученици нису у стању да схвате заједничке карактеристике свих скупина живих бића и да без обзира што је обрађиван у настави, ученици су га доживели можда више као неку особину, а не као виши појам.

ЗАКЉУЧАК

Анализа добијених резултата указује да ученици нису у довољној мери усвојили појмове о живој природи. Они успевају да препознају однос између подређених и надређених појмова, али углавном на једном хијерархијском нивоу, али не и на два или више нивоа. Тако су појмови из допунског скупа (домаће и дивље животиње, воће, поврће, житарице, биљке из шума, ливадске и укра-

сне биљке) који су на nižем нивоу општости јаснији у односу на појмове из основног скупа (људи, животиње, биљке, живо биће). Резултати нису изненађујући јер деца оштећеног слуха своје представе везују за конкретне примере неког појма из своје околине или примера који је наставник навео, што успорава правилно усвајање појмова. Уочава се тренд у давању одговора на основу искуства које јесте важно, али не сме бити и једини извор сазнања у настави.

Међу ученицима ове две узрасне групе нису се појавиле значајније разлике. У IV разреду било је ученика који су показали исти успех као и ученици V разреда. Разлике између ученика, унутар једне узрасне групе, су веће, а познато је да индивидуалне разлике у великој мери утичу на усвајање појмова. Одговори деце различитог степена оштећења слуха такође се нису битније разликовали.

Поставља се питање: Како превазићи постојеће тешкоће и учинити да образовни исходи буду што бољи?

Пошто универзалног рецепта нема, могу се дати само неке смернице. Пре него што се пређе на обраду новог, сложенијег појма, потребно је провјерити у којој су мери ученици усвојили основне појмове који учествују у његовом формирању. Сигурно је да ће се појавити разлике почевши од препознавања појма па до његове употребе. Добро решење је организовање различитих облика индивидуализоване наставе, нпр. наставе на више нивоа сложености или програмиране наставе. Затим, употреба различитих дидактичких средстава, попут дидактичких домина које наставник може и сам направити. На nižем узрасту уместо бројева могу се налазити слике биљака или животиња, док на вишем слике могу бити замењене речима. Организовање квизова са играма ко где припада, откривање уљеза и асоцијација, делује подстицајно и на мотивацију и на знање. Кроз игру, ученици могу да пронађу не само критеријуме класификације, већ да је и примене.

Такође, различити облици наставе у природи могу бити од велике користи у усвајању појмова, првенствено појмова о биљкама и биљном свету. Одлике на основу којих су биљке сврстане у групу живих бића мање су уочљиве у поређењу са људима и животињама. Квалитет наставе је од пресудног значаја за правилно формирање појмова.

Литература

- Ђордић, А., Бојанин, С.: *Општи дефектолошка дијагностика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1977.
- Лазаревић, Ж., Банђур, В.: *Методика наставе у природи и друштва*, Учитељски факултет, Београд – Јагодина 2001.
- Милановић - Наход, С.: *Когнитивне теорије и настава*, Просвета, Београд 1988.
- Савић, Љ.: *Методика познавања природе за децу оштећеног слуха*, Савез друштава дефектолога Југославије, 1973.

Шарановић-Божановић, Н., Милановић-Наход, С.: *Уџбеник учења на усвајање појмова*, Зборник Института за педагошка истраживања, 27, 105–120, Београд 1995.

Шешић, Б.: *Логика*, Научна књига, Београд 1962.

Виготски, Л.: *Мишљење и говор*, Нолит, Београд 1977.

Jasmina Karić, Ph.D., Vesna Radovanović, M. A., Belgrade

COMPARING NOTIONS ACCORDING TO THE GENERAL LEVEL FOR PUPILS WITH IMPAIRED HEARING WHILE TEACHING NATURE AND SOCIETY

Summary

The paper deals with the results of the research carried out on pupils with impaired hearing and their perception of notional subordination and superimposition which results in acquiring a system of notions that is very important from the aspect of teaching activity planning. The research was carried out on 23 pupils and the obtained results showed that pupils with imposed hearing failed to acquire the notional system on the required level of knowledge. Substantial differences in answers within age groups have been stated and thus it has been considered as an inevitable consequence of individual diversities among the pupils.

Key words: notion, system of notions, a child with impaired hearing, teaching nature and society

Д-р Јасмина Карич, м-р Весна Радованович, Белград

СРЕВНЕНИЕ ПОНЯТИЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СТЕПЕНИ ОБЩНОСТИ У УЧЕНИКОВ С ПОВРЕЖДЕНИЕМ СЛУХА В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА ПРИРОДА И ДРУШТВО

Резюме

В настоящей работе показаны результаты полученные исследованием учеников с повреждением слуха об отношении понятийной подчинённости и независимости, и таким способом увидеть насколько они овладели системой понятий, что очень важно с аспекта планирования работы в обучении предмету природа и общество. В опросе участвовали 23 ученика и анализ полученных ответов показал что ученики с поражением слуха не овладели системой понятий в удовлетворительной степени. Проявились большие разницы в ответах внутри одной и той же возрастной группы, а это является последствием присутствия индивидуальных разниц среди учеников.

Опорные слова: понятие, система понятий, ребёнок с поражением слуха, обучение предмету природа и общество